

KRZYSZTOF KUBIAK

RAJD NA ST. NAZAIRE

MIĘDZY STRATEGIĄ A TAKTYKĄ

TETRAGON

WARSZAWA

Recenzenci:

*kmdr (rez.) prof. dr hab. Andrzej Makowski,
profesor KAP dr hab. Roman Kochnowski*

Redakcja:

Tadeusz Zawadzki

Współpraca redakcyjna i korekta:

Joalnta Wierzchowska

Projekt graficzny serii i okładki:

Teresa Oleszczuk

DTP, mapy, indeks:

Tadeusz Zawadzki

Copyright © 2016 by Krzysztof Kubiak

Copyright © 2016 by Tetragon sp. z o.o.

Fotografia na okładce i stronie tytułowej: *Niszczyciel HMS *Campbeltown*
na wrotach doku Normandii, ranek 28 III 1942 r.*

(Bundesarchiv, Bild 101II-MW-3724-02 / Schaaf / CC-BY-SA 3.0)

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydawca:

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

00-836 Warszawa, ul. Żelazna 41 lok. 21

e-mail: kontakt@tetragon.com.pl

Książki można zamówić na: www.tetraerica.pl

Druk i oprawa:

Print Group Sp. z o.o.

booksfactory.pl

ISBN 978-83-63374-49-5

Spis treści

Wstęp	7
Preludium. Przeciwnko Zeebrugge i Ostendzie w roku 1918	11
1. Baza morska Brugia	11
2. Brytyjski plan	15
3. Okręty	18
4. Przeciwnko Zeebrugge	24
5. Przeciwnko Ostendzie po raz pierwszy i drugi	34
6. Zamiast podsumowania	36
Rajd na St. Nazaire	
Rozdział I. St. Nazaire i dok nad Loarą	43
1.7. Dok Normandie a wojna na Atlantyku.	48
1.8. Od koncepcji do wstępnego planu	60
1.9. Szczegółowy plan działań brytyjskich	70
1.9.1 Skład, organizacja i przygotowanie komponentu morskiego.	71
1.9.2 Skład, organizacja i przygotowanie komponentu lądowego.	85
1.10. Szczegółowe plany	89
1.11. Końcowy etap przygotowań	95
Rozdział II. Siły niemieckie	102
Rozdział III. Przejście zespołu brytyjskiego morzem ku ujściu Loary	117
Rozdział IV. Bój na Loarze i w St. Nazaire	129
1.12. Stare moło.	132
1.13. Stare wejście	139
1.14. 7.3. Komandosi z <i>Campbeltowna</i>	144
1.15. Sekcja dowodzenia.	153
1.16. Odwrót ścigaczy	155
1.17. Finał akcji komandosów.	159
Rozdział V. Potyczki na morzu	175

Rozdział VI. Czas się dopełnił	186
Rozdział VII. Drogi do wolności.	196
Rozdział VIII. St. Nazaire – wojenne losy po rajdzie	200
Epilog i próba podsumowania	205
Załączniki	213
Załącznik 1. Przykładowa tabela pływów dla portu St. Nazaire na marzec 1970 roku	213
Załącznik 2. Okręt liniowy <i>Tirpitz</i>	215
Załącznik 3. Działania brytyjskie ukierunkowane na zniszczenie okrętu liniowego <i>Tirpitz</i>	218
Załącznik 4. Brytyjskie rajdy na atlantyckie wybrzeża Europy 1940–1942	221
Załącznik 5. Działania ciężkich okrętów niemieckich przeciw komunikacji brytyjskiej (zarys problemu)	228
Załącznik 6. Lord Mountbatten	233
Załącznik 7. Ouvrage Caquot.	249
Załącznik 8. Ostatni bohater	252
Załącznik 9. Rezerwy Royal Navy	253
Bibliografia	254
Wykaz szkiców	258
Skorowidz nazwisk	259
Skorowidz nazw geograficznych	266
Skorowidz jednostek pływających	273

Wstęp

Morska wojna szarpana prowadzona przeciwko wybrzeżu przeciwnika jest stałym elementem morskiej sztuki wojennej. Na morskie zmagania orężne od zarania dziejów składały się nie tylko wielkie batalie utrwalone w dziełach pisanych (a wcześniej w formie płaskorzeźb, jak choćby odparcie przez Egipcjan inwazji „ludów morskich”), ale również setki i tysiące drobnych „ukłuć”, po których pozostawały popioły strawionych przez płomień nadbrzeżnych wiosek oraz zapomniane łzy uprowadzonych w niewolę. Dla żeglarzy czasów minionych, a później dla marynarzy państwowych flot wojennych, porzucanie słonego żywiołu i przenoszenie wojny na stały ląd było więc czymś absolutnie naturalnym, a umiejętności taktyczne związane raczej z armią lądową stanowiły cenne uzupełnienie kwalifikacji nautycznych. Ową prawidłowość świetnie uchwycił Cecil Scott Forester, który w niedościgłym cyklu hornblowerowskim rzuca swego bohatera w wir zmagania na lądzie niemal równie często jak do akcji pod żaglami (by wspomnieć tylko błyskotliwie przeprowadzony atak na hiszpański fort w Zatoce Samaná na Santo Domingo znakomicie opisany w tomie *Porucznik Hornblower*¹). Warto przy tym pamiętać, że sam wielki Nelson utracił wzrok w prawym oku podczas szturmowania korsykańskiego Calvi w 1793 roku, a ramię w 1797 roku również nie w zmaganiach okrętów, ale podczas nieudanego ataku na leżący na Wyspach Kanaryjskich umocniony port Santa Cruz de Tenerife. Działania, które dziś nazwalibyśmy rajdowymi, były więc integralną częścią sztuki wojennej flot epoki wiosel, a później żagli i doby pary.

Dość powiedzieć, że w monumentalnym dziele admirała P.H. Colomba, *Naval Warfare. Its Ruling Principles and Practice Historically Treated* (wyd. trzecie 1899), na dwadzieścia jego rozdziałów, osiem zostało poświęconych właśnie omawianej tematyce. Wynika z tego, że Royal Navy jeszcze na długo przed Wielką Wojną 1914 stosowała z powodzeniem i doskonaliła dywersyjne sposoby oddziaływania z morza na ląd, stąd też wydaje się, że w tradycji i doświadczeniach użycia floty istniała w miarę dopracowana koncepcja takich działań, zmieniały się zaś używane siły i środki. Dopiero jednak podczas I wojny światowej narodził się koncept, by za ich pomocą osiągać cele szczebla wyższego niż taktyczny. Była to reakcja na niemożność ich zrealizowania środkami uznawanymi za klasyczne.

Brytyjczycy sięgnęli mianowicie do koncepcji „rajdu” w końcowej fazie Wielkiej Wojny, gdy boleśnie oczywiste stało się, że podejmowane znacznym wysiłkiem próby neutralizacji flandryjskich baz niemieckich okrętów podwodnych spełzyły na niczym. Podczas kolejnego konfliktu globalnego, gdy odporny na próby destrukcji okazał się wielki dok u ujścia Loary zdolny zabezpieczać remonty niemieckich ciężkich okrętów nawodnych, rozwiązanie było więc niemal już gotowe. Między rajdem na Zeebrugge w czasie Wielkiej Wojny i akcją przeprowadzoną w roku 1942 występują

¹ C.S. Forester, *Porucznik Hornblower* (tłum. H. Stępień), Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1991.

istotne podobieństwa, ale również daleko idące różnice. Wśród tych ostatnich najistotniejszym jest zapewne to, że w Zeebrugge walczyły po raz ostatni oddziały desantowe sformowane z ochotników wyłonionych spośród etatowych załóg okrętów wsparte piechotą morską, zaś w St. Nazaire formacja specjalnie zorganizowana, wyszkolona i uzbrojona do prowadzenia działań niekonwencjonalnych. Zatem wojna szarpana prowadzona z morza przeciwko wybrzeżu przestała być domeną floty, a odpowiedzialność za jej prowadzenie przejęły oddziały nazywane obecnie „specjalnymi”.

Na St. Nazaire spojrzeć ponadto należy z jeszcze jednej strony. Raid stanowił mianowicie punkt skrzyżowania dwóch nurtów brytyjskich działań zbrojnych. Z jednej strony był on najsłabszym z ciosów, jakie Niemcom zadały siły niekonwencjonalne atakujące z morza w ramach churchillowskiej koncepcji „podpalania Europy”, z drugiej było to jedno z ogniw długiego ciągu wysiłków (zarówno w pełni klasycznych, jak i prowadzonych z użyciem – na przykład – miniaturowych okrętów podwodnych) ukierunkowanego na eliminację niemieckiego okrętu liniowego *Tirpitz*, zakończonych jego zatopieniem w norweskim fiordzie.

Oba rajdy stanowiły więc swoiste węzłowe punkty w rozwoju koncepcji morskich działań specjalnych, czy też szerzej – działań specjalnych en bloc. Są one nie tylko niezwykle interesującymi studiami przypadków na poziomie taktycznym i operacyjnym, ale również przykładem przenikania się celów czysto wojskowych z ambicjami politycznymi, rywalizacji między rodzajami sił zbrojnych i poszczególnymi służbami, czy wreszcie roli, jaką w działaniach bojowych odgrywa zwyczajny przypadek, przybierający dla jednej ze stron formę wojennego szczęścia, a dla drugiej przerażającego chichotu fortuny. Wojna nie jest bowiem algebrą ani partią szachów, w której figury i pionki poruszają się w ściśle zdefiniowany sposób. Wojna to w równej mierze starcie materiałowe, co konfrontacja dwóch zbiorowych umysłów, woli, intelektów i kultur, której przebieg determinowany jest dodatkowo przez warunki naturalne (w warunkach morskich wpływ niemal boski wywiera na działania pogoda) i nieprzewidywalność losu. To właśnie wymykanie się przez wojnę łatwym do opisanego regułem czyni ją tak przerażającą, a jednocześnie frapującą.

W literaturze polskiej Zeebrugge i Ostenda nie doczekały się obszerniejszych opracowań. Poza jedną publikacją zwartą (prezentującą jednakże objętość artykułu) oraz dwuczęściowym artykułem w czasopiśmie „Morza, Statki i Okręty”, zagadnienie to traktowane było marginalnie, najczęściej przy omawianiu zmagania o utrzymanie ciągłości komunikacji morskiej podczas Wielkiej Wojny. W przypadku St. Nazaire temat ten podjął jako pierwszy jeszcze w roku 1967 Wieńczysław Kon² i co dość smutne, poziom wiedzy sprzed lat niemal pięćdziesięciu utrzymywał się na niezmiennym poziomie. Większość autorów podejmujących ten temat po Konie³ korzystała bądź z jego opracowania, bądź z dwóch kanonicznych pozycji brytyjskich: opublikowanej w 1946 roku w „London Gazette” relacji dowódcy komponentu morskiego operacji „Chariot” oraz pochodzącej z roku 1958 pracy Lucasa Philipsa⁴. Publikacją absolutnie kuriozalną, przede wszystkim ze względu na skrajnie niekompetentne tłumaczenie, okazała się polska edycja poświęconego St. Nazaire tomiku Ospreya⁵.

Zaskakujące jest, że mimo olbrzymiej estymy jaką w brytyjskiej tradycji wojskowej traktowany jest raid na St. Nazaire, przez wiele lat nie doczekał się on pogłębionej analizy taktyczno-ope-

² W. Kon, *Desant w St. Nazaire*, Wydawnictwo Morskie, Gdynia 1967.

³ By wymienić tylko: A. Perepeczko, *Komandosi w akcji*, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1982; R. Pietrzak, *Koń trojański*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1982.

⁴ L. Philips, *The Greatest Raid of All*, Popular Library, London 1958.

⁵ K. Ford (tekst), H. Gerrard (rysunki), *Saint Nazaire 1942. Zuchwały raid komandosów*, Amerco SA, Poznań 2010.

racyjnej oraz strategiczno-politycznej, a zagadnienie zdominował nurt popularno-gawędziarski. Stan taki, podobnie z resztą jak w odniesieniu do Zeebrugge i Ostendy, utrzymuje się w dużej mierze do dzisiaj. W takim rodzaju narracji sytuują się wszak prace Jamesa G. Dorriana⁶, Roberta Lymana⁷, czy R. Hoptona⁸. Autorzy brytyjscy w marginalnym stopniu wykorzystują dostępną dokumentację niemiecką, co skutkuje na poziomie taktycznym przeszacowywaniem niemieckich sił rozmieszczonych w rejonie St. Nazaire (zwłaszcza artylerii nadbrzeżnej i przeciwlotniczej) przy jednoczesnym bardzo powierzchownym omawianiu sił okrętowych Kriegsmarine. Konsekwencja druga, to całkowite pomijanie niemieckich ocen szczebla operacyjnego, a podkreślić trzeba, że Niemcy uważali rajd za chybiony, gdyż wśród przyjętych przez nich kryteriów rolę najistotniejszą odgrywał fakt, że w wyniku brytyjskich działań nie ucierpiał żaden z przebywających w St. Nazaire u-bootów. Jest to oczywiście teza polemiczna, zwłaszcza że sformułowana przez stronę, które poniosła bolesne straty w ludziach oraz rozległe szkody w infrastrukturze, ale pokrywanie jej milczeniem stanowi poważne naruszenie reguł warsztatu badawczego. Za tym z kolei idzie fakt nagminnego pomijania w dyskursie brytyjskim ważnego pytania o to, czy wybór obiektów działań w St. Nazaire był poprawny. Trzeba przy tym zauważyć, że zagadnienie relacji koszt-efekt (zwłaszcza zaś ceny płaconej za skuteczne akcje komandosów przez niekomatantów) w odniesieniu do całokształtu działań rajdowych nieczęsto pojawia się w literaturze publikowanej na Wyspach.

Wśród autorów niemieckich zagadnienia związane z St. Nazaire nie wzbudzają ciekawości, w odróżnieniu od frontu flandryjskiego z okresu Wielkiej Wojny, który w okresie dwudziestolecia międzywojennego doczekał się wielu opasłych tomisk. Nie może to budzić zdziwienia. Z perspektywy niemieckiej nie był to ani epizod nadmiernie ważny, ani nadmiernie chwalebny. Emocje wzbudzone przez wysadzenie doku położonego u ujścia Loary błędną szybko wobec tytanicznych zmagania na bezmiarach Wschodu, gdzie zapadły rozstrzygnięcia determinujące losy kilku pokoleń Niemców. Na tym tle ciekawie prezentuje się literatura francuska. Większość francuskich publikacji dotyczących rajdu powstała głównie w oparciu o publikacje brytyjskie, ale w ostatnich latach uaktywnili się autorzy zajmujący się raczej regionalistyką militarną niż typowymi badaniami historyczno-wojskowymi. Ich prace, mimo że niewolne od uproszczeń i luk, dostarczają jednak nader często bardzo cennych informacji, pomijanych przez postrzegających opisywane wydarzenia z innego poziomu⁹.

Korzystając z przywileju przynależnego autorowi chciałbym podziękować za wsparcie okazane mi podczas przygotowywania niniejszej pracy przez Panów: Łukasza Mamerta Nadolskiego, Andrzeja Wojtasa i Grzegorza Bukałę. Były to długie, inspirujące rozmowy, w trakcie których weryfikowane były pierwotne hipotezy i ostatecznych kształtów nabierały wnioski, były to także cenne wskazówki bibliograficzne, ale także zwyczajna życzliwość okazywana mi podczas pracy nad zagadnieniem, o którym wielu powiedziało, że wiadomo już wszystko. Słowa serdecznych podziękowań chciałbym skierować w stronę wydawców, Panów Łukasza Przybyło i Tadeusza Zawadzkiego. Bez pomocy drugiego z wymienionych książka, którą trzymają Państwo w rękach, z pewnością byłaby znacząco gorsza.

6 J.G. Dorrian, *Storming St. Nazaire*, Pen&Sword, London 2012 (pierwsze wydanie 1998).

7 R. Lyman, *Into the Jaws of Death*, Quercus, London 2013.

8 R. Hopton, *A Reluctant Hero. The Life of Captain Robert Ryder, VC*, Pen&Sword, London 2012.

9 Por. L. Braeur, *St. Nazaire During World War II*, St. Nazaire 2004; L. Braeur, *Fortresse Saint-Nazaire*, nakładem autora, b.m.w., 2012.

Port w Brugii – baza niemieckich okrętów podwodnych i sił lekkich
(British Library)

Ref. No. 2072.10/16.18.2-30.11.24T.
17.11.1944. No. 202.

Bibliografia

■ 1. DOKUMENTY

- Der Führer F.H.Qu., den 18.10.1942, (Kommandobefehl), <http://www.documentarchiv.de/ns/1942/kommandobefehl.html>, dostęp: 11.09.2015.
- Kriegstagebuch des Vorpostenbootes „414” (Rottenführer), 16 März 1942 – 31 März 1942, NARA, T-1022, R-3713.
- Luftkriegsakademie, Admiral Gladisch/43 g.Kdos., Der Überfall auf St. Nazaire am 27./28. März 1942, z dn. 20 IV 1943 r.
- Marinebefehlshaber Westfrankreich, Gefechtsbericht über den feindlichen Landeversuch in St. Nazaire vom 28. März 1942, B.Nr. Gkdos. 2884/42 AI, z dn. 28 V 1942 r.;
- Ostend and Zeebrugge, April 23 : May 10, 1918, The Despatches of Vice-Admiral Sir Roger Keyes, K.C.B., K.C.V.O., And other Narratives of the Operations, London 1919
- Raid on St. Nazaire, Despatch submitted to the Lords Commissioners of the Admiralty on the 13th April, 1942, by Admiral of the Fleet Sir Charles M. Forbes, G.C.B., D.S.O., Commander-in-Chief, Plymouth, Supplement to The London Gazette, the 2nd of October, 1947.
- Wilhelm II Hohenzollern, „Mowa huńska” [w:] Tadeusz Zawadzki (wyb. i opr.), *Wielkie mowy historii*, t. 2: *Od Lincolnia do Stalina*, Warszawa 2006, s. 167.
- Weisung Nr. 40 (Dyrektywa Hitlera nr 40), <http://www.ibiblio.org/hyperwar/USA/USA-E-XChannel/USA-E-XChannel-C.html>, dostęp: 23.08.2015.

■ 2. OPRACOWANIA ZWARTE I ARTYKUŁY

- Affholder A., Valiron F., *Descriptive Physical Oceanography*, Boca Raton 2001.
- Bielak M., *Evakuacja żołnierzy polskich z Francji do Wielkiej Brytanii i Afryki Północnej w latach 1940–1941, Letnia szkoła historii najnowszej*, Warszawa 2008.
- Bijl N., *No. 10 Inter-Allied Commando 1942–45*, Oxford 2006.
- Binney M., *Secret War Heroes*, London 2006.
- Bishop P., *Cel Tirpitz*, Poznań 2013.
- Bradham R., *Hitler's U-boat Fortresses*, Wesport 2003.
- Braeur L., *Saint-Nazaire During World War II*, Batz-sur-Mer 2004.
- Brome V., *The Way Back*, London 1957.
- Bryja M., *Artyleria niemiecka 1933–1945: taktyka, organizacja*, Warszawa 1996.
- Burn M., *Turned toward the Sun – An Autobiography*, Norwich 2007.
- Chappell M., *Army Commandos 1940–45*, Oxford 1996.
- Churchill W.S., *Druga wojna światowa*, Tom IV, księga 1, Gdańsk 1995.
- Ciepliński A., Woźniak R., *Encyklopedia współczesnej broni palnej (od połowy XIX wieku)*, Warszawa 1994.

- Clausewitz C. von, *O wojnie*, Lublin 1995.
- Coleman, E.C., *No Pyrrhic Victories: The 1918 Raids on Zeebrugge and Ostend – A Radical Reappraisal*, Stoud 2014.
- Cooksey J., *Operation Chariot, The Raid on St Nazaire*, Barnsley 2005.
- Cooksey J., *Operation Chariot, The Raid on St. Nazaire*, Barnsley 2012.
- Dorian J.G., *Storming St. Nazaire*, Barnsley 2012.
- Dunning J., *The Fighting Fourth – No. 4 Commando at War 1940–45*, Stroud 2003.
- Durnford-Slater J., *Commando: Memoirs of a Fighting Commando in World War Two*, London 2003.
- Ford K., *Saint Nazaire 1942. Zuchwały rajd komandosów*, Poznań 2010.
- Friedman N., *British Destroyers & Frigates: The Second World War & After*, Barnsley 2012.
- Gildea R., *Marianne In Chains*, London 2004.
- Gröner E., *Die Schiffe der Deutschen Kriegsmarine und Luftwaffe 1939–1945 und ihr Verbleib*, München, b.d.w.
- Haskew M.E., *Encyclopedia of Elite Forces in the Second World War*, Barnsley 2007.
- Hogg I., *German Artillery of World War Two*, Mechanicsville 1997.
- Holicki W., *Krzyż Wiktorii porucznika Sandforda*, „Militaria XX wieku”, 2006 nr 6.
- Hopton R., *A Reluctant Hero. The Life of Captain Robert Ryder VC*, Bransley 2011.
- Hough R., *Mountbatten: Hero of Our Time*, London 1980.
- Jabłoński „Wywiad czyli służba szpiegowska”, *Nasze Sygnały* 1971, nr 125 i 126.
- Jarosz J., „Zagłada Normandii”, *Morza Statki i Okręty* 2005, nr 6.
- Jordan J., Dumas R., *French battleships 1922–1956*, Annapolis 2009.
- Kaczmarek R.M., „Pogromcy min magnetycznych. Niemieckie przerywacze zagród minowych”, *Okręty Wojenne*, 2008 nr 3 i nr 4.
- Kamiński Ł., *Farmakologizacja wojny. Historia narkotyków na polu bitwy*, Kraków 2012.
- Karau M.D., *Wielding the Dagger: The MarineKorps Flandern and the German War Effort, 1914–1918 (Contributions in Military Studies)*, London and Westport, 2003.
- Kaufmann J.E., Kaufmann H.W., Jurga R.M., *Fortyfikacje Trzeciej Rzeszy*, Poznań 2012.
- Kendall P., *The Zeebrugge Raid 1918: The Finest Feat of Arms*, Brimscombe Port 2009.
- King George V Dry Dock. Western Docks*, Heritage List entry. English Heritage. June 2006.
- Kochnowski R., *Niemieckie działania krążownicze w latach 1939–1942*, Zabrze 2015.
- Konstam A., Bryan T., *British Motor Gun Boat 1939–1945*, Oxford 2003.
- Ladd J., *Commandos and Rangers of World War II*, London 1979.
- Lepotier A.A., *Raiders from the Sea*, London 1954.
- Lucas Phillips C.E., *The Greatest Raid of All*, London 1960.
- Lyman R., *Into the Jaws of Death*, London 2013.
- Macksey K., *Commando: Hit-and-Run Combat in World War II*, Chelsea 1990.
- Mallory K., Ottar A., *Walls of War. Military architecture of two World Wars*, London 1973.
- McCartney I., Bryan T., *British submarines 1939–1945*, Oxford 2006.
- McGreal S., *Zeebrugge and Ostend Raids*, Barnsley 2012.
- McLachan D., *Admiralicja. Pokój 39. Brytyjski wywiad morski w akcji 1939–1945*, Warszawa 1971.
- Messenger Ch., *The Commandos: 1940–1946*, London 1985.
- Moreman T.R., *British Commandos 1940–46*, Oxford 2006.
- Murfett M., *The First Sea Lords from Fisher to Mountbatten*, Westport 1995.
- Norris J., *Infantry Mortars of World War II*, Oxford 2002.

- O'Hara V. P., *German Fleet at War 1939–1945*, Annapolis 2004.
- Pacholski Ł., *Andrew J. Higgins i jego „małe łodzie, które wygrały wojnę”*, „Morze, Statki i Okręty, 2009 nr 6.
- Patjanin S., Małow A., *Linkory „Bismark” i „Tirpic”*, b.m.w., 2014.
- Perepeczko A., *Komandosi w akcji*, Gdańsk 1982.
- Perepeczko A., *Wielkie ewakuacje*, Warszawa 2010.
- Pertek J., *Burza wetaran atlantyckich szlaków*, Gdynia 1965.
- Pertek J., *Rajdy niemieckich pancerników*, Poznań 1989.
- Petitjean L.B., *Raid sur Saint-Nazaire*, St. Nazaire 2013.
- Pietrzak R., *Koń trojański*, Warszawa 1986.
- Piwowoński J., *Flota spod biało-czerwonej*, Warszawa 1989.
- Prince S., *The blocking of Zeebrugge*, Oxford 2010.
- Rogalski M., Zaborowski M., *Fortyfikacje wczoraj i dziś*, Warszawa 1978.
- Rotenberg A., *Emissaries: A Memoir of the Riviera, Haute-Savoie and Switzerland During World War II*, New York 1987.
- Ryder R., *The Attack on St. Nazaire*, 1942, Supplement to The London Gazette, the 30th of September, 1947.
- Southworth S.A., „Raid na St. Nazaire, 1942” [w:] S.A. Southworth (red.), *Za liniami wroga*, Poznań 2003.
- Skwiot M., Jarski A., *Bismarck*, 1993.
- Smith M.S., *The emergence of modern business in France 1800–1930*, Cambridge 2006.
- Urbanowicz W.J., *Transatlantyki*, Gdańsk 1977.
- Kon W., *Desant w St. Nazaire*, Gdańsk 1967.
- Warner P., *Zeebrugge Raid*, Barnsley 2008.
- West N., *MI-6. Operacje brytyjskiej tajnej Służby Wywiadu 1909–1945*, Warszawa 2000.
- Wołoszański B., *Sensacje XX wieku: II wojna światowa*, Warszawa 1994.
- Zamojski J.E., „Profesjonaliści i amatorzy. Szkic o dziejach Polskiej Służby Wywiadowczej we Francji w latach 1940–1945 – F-2”, *Dzieje najnowsze, Rocznik XII – 1980*, http://rcin.org.pl/Content/48628/WA303_65281_A507-DN-R-12-4_Zamojski.pdf, dostęp: 28.09.2015.
- Zigler P., *Mountbatten: The Official Biography*, London 2001.

▣ 3. PUBLIKACJE INTERNETOWE

- Zeebrugge 23–23 April 1918: Prelude to St. Nazaire, http://www.historyofwar.org/articles/battles_zeebrugge.html, dostęp: 10.02.2014.
- Warner P., The Zeebrugge Raid, <http://www.warfaremagazine.co.uk/articles/The-Zeebrugge-Raid/105>, dostęp: 10.02.2014.
- Ostend Raid 23 April 1918, <http://www.greatwar.co.uk/battles/yser/zeebrugge-ostend-raid.htm#ostend23apr>, dostęp: 12.01.2015.
- Ostend Raid 10 May 1918, <http://www.greatwar.co.uk/battles/yser/zeebrugge-ostend-raid.htm#ostend1918>, dostęp: 12.01.2015.
- Atlantique/Impératrice Eugénie/Amerique 1865–1895, http://www.thegreatoceanliners.com/imperatrice_eu.html, dostęp: 15.06.2015.
- Paris 1921–1947, <http://www.thegreatoceanliners.com/paris.html>, dostęp: 15.06.2015.
- Ile de France 1927–1959, http://www.simplonpc.co.uk/CGT_Ile_De_France_1927.html, dostęp: 15.06.2015.
- Lippman D., Bismarck: Raiding St. Nazaire, Part Nine, <http://www.avalancheexpress.com/Nazaire9.php>, dostęp: 10.09.2015.

- Call to the Population, <http://www.cheminsdememoire.gouv.fr/en/saint-nazaire-ecomuseum>, dostęp: 14.09.2015. HMS Vindictive, http://www.historyofwar.org/articles/weapons_HMS_Vindictive.html, dostęp: 14.09.2014.
- Apollo class second class cruisers, http://www.historyofwar.org/articles/weapons_apollo_class_cruisers.html, dostęp: 11.09.2014.
- C Class, http://www.worldnavalships.com/c_class1.htm, dostęp: 16.08.2014.
- CMB 40ft type coastal motor boats (1916-1920), http://www.navylopedia.org/ships/uk/brit_c_f_cmb40.htm, dostęp: 22.10.2014.
- Albert Caquot, <http://www.sabix.org/bulletin/b28/5.html>, dostęp: 10.06.2015.
- HMS *Willamette Valley* (X 39), <http://uboat.net/allies/merchants/394.html>, dostęp: 12.07.2015.
- Germany 10.5 cm/45 (4.1") SK C/32, http://www.navweaps.com/Weapons/WNGER_41-45_skc32.htm, dostęp: 10.09.2015.
- Type VIIC, <http://uboat.net/types/viic.htm>, dostęp: 23.08.2015.
- Sugarman M., World War II: Story of Jewish Commando Peter Nagel, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/ww2/Peter_Nagel.html, dostęp: 29.08.2015.
- Horace Carley. Unknown Inventor, <http://www.navalandmilitarymuseum.org/archives/articles/characters/horace-carley>, dostęp: 17.08.2015.
- The Scientific Investigation of a Carley Float, https://www.awm.gov.au/sites/default/files/encyclopedia/hmas_sydney/carleyfloat.pdf, dostęp: 17.08.2015.
- Wireless Set No. 38, http://www.vmarsmanuals.co.uk/archive/3706_WS38_Training_Notes.pdf, dostęp: 12.09.2015.
- Saint Nazaire Raid: A Record Five Victoria Crosses, <http://www.jamesgdorrian.com/vcs.html>, dostęp: 19.09.2015.
- Tide table: Saint-Nazaire, France 47.2667° N, 2.2000° W, <http://tides.mobilegeographics.com/calendar/year/5482.html>, March 1970, dostęp: 01.06.2015.
- German Surface Navy at War – Capital Ships, Cruisers, Destroyers, Torpedo Boats & Commerce Raiders 1939–45, <http://www.naval-history.net/WW2CampaignsGermanWarships.htm>, dostęp: 12.06.2014.

Spis szkiców

Szkic 1. Przejście sił brytyjskich pod Zeebrugge i Ostendę	27
Szkic 2. Działania w porcie Zeebrugge	30
Szkic 3. HMS <i>Campbeltown</i>	73
Szkic 4. Pokład HMS <i>Campbeltown</i> po przebudowie i rozmieszczenie komandosów	74
Szkic 5. Przekrój ładunku wybuchowego na HMS <i>Campbeltown</i>	76
Szkic 6. Marsz zespołu brytyjskiego do Saint Nazaire 26–27 III oraz działania niemieckich patrolowców V-414 i V-415 w nocy 27/28 III 1942 r.	116
Szkic 7. Działania grupy Pritcharda i Watsona	137
Szkic 8. Działania sekcji chor. Hainesa	141
Szkic 9. Działania sekcji płk. Newmana	143
Szkic 10. Działania sekcji por. Woodcocka, por. Morgana i chor. Mossa	143
Szkic 11. Działania sekcji por. Rodericka	146
Szkic 13. Działania saperów por. Smalleya	148
Szkic 12. Działania sekcji kpt. Roya i por. Chanta	148
Szkic 14. Działania komandosów w północnej części wyspy Penhoët	150
Szkic 15. Działania stron podczas próby przebicia się	163
Szkic 16. Działania sił niemieckich	167
Szkic 17. Odwrót zespołu brytyjskiego 28–29 III 1942 r.	174
Szkic 18. Działania na podejściach do Saint Nazaire podczas odwrotu Brytyjczyków	181
Szkic 19. Operacja „ZO” – położenie o godz. 23.40, 22 IV 1918 r.	
Szkic 20. Operacja „ZO” – położenie o godz. 00.10, 23 IV 1918 r.	
Szkic 21. Operacja „ZO” – położenie o godz. 00.35, 23 IV 1918 r.	
Szkic 22. Operacja „VS” – przebieg działań 8–9 V 1918 r.	
Szkic 23. Operacja „Chariot” – podejście do Saint Nazaire i odwrót przez estuarium Loary	
Szkic 24. Operacja „Chariot” – bój w porcie i na rzece	

Szkice zamieszczone w niniejszej książce, będące próbą całościowego i jak najbardziej zbliżonego do rzeczywistości odzwierciedlenia sytuacji, powstały na podstawie relacji (głównie brytyjskich) i dokumentów (głównie niemieckich). Trasy jednostek brytyjskich i niemieckich mają więc charakter przybliżony. O ile można jeszcze z dokładnością do minut odtworzyć przejście okrętów Royal Navy do rejonu działań, a nawet punkty, w których niektóre z nich przybijały do nabrzeży, o tyle ich manewrowanie na rzece okryte zostało wszechobecną w takiej sytuacji „mgłą wojny”.

Skorowidz nazwisk

- A**dams, Bryan 29, 39
Affholder, Michael 55
Alexander, Harold 67
Alix, ks. heska, *zob.* Romanow, Aleksandra Fiodorow-
na
Andrzej, ks. Grecji 236
Andrzej, ks. Grecji i Danii 235
Ashley, Edwina, *zob.* Mountbatten, Edwina
Ashley, William 238
Attlee, Clement 242
Austwick, John 246
- B**ackhouse, Roger 63
Bacon, Reginald 12, 15
Balfour, Artur 15
Bamford, Edward 39, 40
Barling, Mike 99, 101, 184
Barmby, Geoff 246
Basire, Peter 246
Basset-Wilson, Paul 90
Battenberg, Aleksander von Hessen-Darmstadt, ks. 234
Battenberg, Alicja von, *zob.* Hauke, Julia ks. von Bat-
tenberg
Battenberg, Louis, *zob.* Mountbatten, Louis (ojciec)
Battenberg, Ludwig Aleksander von, *zob.* Mountbat-
ten, Louis (ojciec)
Beart, Eric 128, 143
Beattie, Stephen Halden „Sam” 99, 100, 128–130,
158, 170, 188, 205, 206, 252
Beatty, David 15, 18
Beda, św. 43
Belina-Prażmowski, Janusz 200
Benedetti, podprefekt 203
Benn, Hamilton 39
Berlinger, Roy 184
Bielak, Monika 59
Bijl, Nick van der 227
Billyard-Leake, Edward 39
Binney, Marcus 227
Birney, David 90
Bishop, Ivor 184
Bishop, Patrick 57, 220
Bonham-Carter, Stuart 39
Bonvin, John 90
Borrel, Andrea 197
Bourke, por. 35
Bourne, Alan 56
Boyd, st. bosman 156
Boyd, Thomas 83, 128, 132, 185
Boys, H.C. 134
Bradford, George 39, 40
Bradford, Roland 40
Bradham, Randolph 201
Bradley, Dick 138
Bradley, William 90, 134, 171
Braeur, Luc 9, 50
Brett, Gerard 93, 149, 150, 152, 153, 168, 171
Briault, Douglas 121, 128
Brock, Frank 23
Bromet, Geoffrey 97
Brome, Vincent 197
Bryan, Tony 77, 78, 80, 122
Bryja, Marcin 104–106, 108
Buchowski, Jan 198
Buckmaster, Stanley 246
Bukała, Grzegorz 9
Burgess, Guy 92
Burhenne, ppor. 125

Burn, Michael 90, 92, 140, 168–170
Burt, Edward 128, 140, 143, 157
Burtinshaw, Robert 93, 150, 152
Bushe, Paddy 168, 169

Calamai, Marco 245
Campbell, Harold 39
Caquot, Albert 46, 249, 251
Carley, Horace 135
Carpenter, Alfred 28, 29, 39, 40
Carr, Francis 153
Carson, Edward 15
Cassel, Ernest 238
Cazalet, Peter 245
Celsus, św. 43
Cervera y Topete, Pascual 16
Chamberlain, Arthur 39
Chant, Stuart 87, 93, 148, 149, 155, 168, 170, 171
Chappell, Mike 227
Chater, kpt. 29
Chomel, Raymond 202
Churcher, George 195
Churchill, Jack 208, 246
Churchill, Winston 15, 56–58, 60, 66, 69, 123, 211,
215, 236, 241, 242
Ciepliński, Andrzej 134
Clark, Dudley 65
Clark, Paul 199
Clausewitz, Carl von 167
Clemenceau, Georges 46, 249
Clibborn, William 90, 142
Cobelli, Dominic 184
Coleman, E.C. 34
Collier, Thomas 128, 133
Collins, Ralph 39
Colomb, Philip Howard 7
Conybeare, Charles 39
Cooksey, Jon 81, 84
Cook, Thomas 236
Copland, Peter 64, 221
Copland, William „Bill” 88, 92, 93, 145, 160, 166, 172,
246
Costabadie, Ackroyd de 60

Couraud, Raymond 90
Crutchley, Victor 34
Curtis, Dunstan 128, 159

Dark, Philip 178, 188
Dawson, John 184
Dean, Percy Thompson 31, 40
Denison, Mallison 93, 149, 151
Dębowski, Ireneusz 200
Dickson, William 244
Dieckmann, Edo 103
Dioklecjan 43
Dockerill, Arthur 148
Doddy 246
Doktor, ps., *zob.* Jekiel, Tadeusz
Dönitz, Karl 52, 115, 165, 173, 186, 203, 211
Donovan, Paddy 246
Dorrian, James 9, 75, 99, 115, 166, 171, 172
Douglas, Edward 196, 199
Drake, Francis 96
Drummond, Geoffrey Heneage 35
Dumas, Aleksander 43
Dumas, Robert 251
Dunning, James 227
Durnford-Slater, John 227
Durrant, Thomas 176, 177, 180, 205, 206
Durski-Trzasko, Karol 198
Dvorak, Ann 83

Eagles, Charles 39
Eckmann, szer. 178
Edward VII Windsor 90, 236
Edward VIII Windsor 237, 238, 239
Elliot, Bertram Nowel 17, 29, 39
Elżbieta I Tudor 96
Elżbieta II Windsor 236, 244, 246
Elżbieta Pruska 234
Endrass, Engelbert 52
Erhardt, Klaus 187
Etches, Wiliam Whitson 93, 149
Evans, A.J. 97
Evans, kpr. 178
Everitt, Tom 184

Ewens, George 184

Falconar, Henry 128, 136

Faulkner, George 58, 59, 60

Fellowes, Tom 75

Fenton, Leslie 83, 128, 141, 142, 182

Fife, James 245

Filip ks. Grecji i Danii 236, 246

Finch, Norman 40

Fisher, John „Jackie” 15, 236, 248

Forbes, Charles 54–58, 63, 64, 67, 69, 75, 76, 83, 89,
96, 97, 101, 117, 121, 182, 192

Forester, Cecil 7

Friedman, Norman 82

Fursse, Reginald 184

Gandhi, Mahatma 242

Garrec 189, 190

Garrow, Ian 197

Gauffriau 189, 190

Gaulle, Charles de 62, 64, 67, 68, 202–204

Geddes, Eric 15

Georgelin 189, 190

George, Lloyd 15

George Louis Victor, Battenberg von 236

Gibbs, Valentine 39

Gildea, Robert 203

Glendinning, Will 85

Godsal, Alfred 34, 39

Goebbels, Joseph 170

Gonin, Georg 54

Gorazdowski, Tadeusz 67

Green, William 122

Gribble, Bernard F. 27

Grimaud 189, 190

Gröner, Erich 176, 177

Guérissette, Albert-Marie 197, 199

Gustaw VI Adolf 236

Gustaw Waza 234

Gwynne, John 146

Haines, George 92, 140–142, 154, 162

Halahan, Henry Crosby 18, 29, 39

Hamm, Horst 66

Harding, Victor 196, 199

Hardy, Henry 34, 39

Harris, Arthur 97, 98

Harrison, Arthur 39, 40

Hart, Norman 77

Haskew, Michael 227

Hauke, Julia ks. von Battenberg 234, 235

Haydon, (Joseph) Charles 61, 85, 89

Hemming, kpt. 246

Henderson, Ian 83, 128, 136, 175, 176

Hessen-Darmstadt, Ernst Ludwik von 234, 235

Hessen-Darmstadt, Irena ks. 235

Higgins, Andrew 59

Himmler, Heinrich 207

Hitler, Adolf 75, 92, 102, 115, 200, 201, 203, 205, 207,
211, 212, 215, 231, 239

Hodgson, Eric 90

Hogg, Ian 147

Hohenzollern, Henryk 235

Holicki, Wojciech 40

Holt, Bill 79

Honey, Pete 195

Hooper, Richard 92, 141, 142

Hopton, Richard 9, 66

Hopwood, Howell 93, 165

Horlock, Kenneth 101, 128, 134

Houghton, Joe 90, 205

Howarth, Arnold 196, 197, 199

Howarth, Irene 199

Huelin, Tim 184

Huenten, Maximilian 201, 202

Hughes-Hallett, John 60, 61, 69, 123

Hughes, William A. „Bladder” 195

Hundius, Paul 53

Ide, George 172

Irwin, Charles 128

Itagaki, Seishiro 242

Jabłoński, Brunon 198

James, William 51

Jan V Zdobywca, zob. Jean IV

Jarosz, Jacek 49
Jarski, Adam 217
Jasper, Gisberth 14
Jean d'Ust 43
Jean IV de Bretagne 43
Jekiel, Tadeusz 59
Jellicoe, John 13, 15
Jenkis, Morgan 92
Jenks, Robert 128, 180, 182, 183
Jerzy I Glücksborg 236
Jerzy V Windsor 18, 20, 88, 236, 238
Jerzy VI Windsor 199, 238, 244
Jinnah, Mohammad 242
Jodl, Alfred 207, 212
Jordan, John 251
Joubert, Louis 46
Junck, Hans 201, 203, 204
Junck, Werner 201
Jurga, Robert 50
Justice, Len 246

Kaczmarek, Rafał 113, 132
Kadulski, Marian 198
Kamieński, Łukasz 205
Karapınar, Şeref 245
Karau, Mark 12, 14
Karl Wilhelm, ks. 234
Karol, ks. Walii 245, 246, 247
Kaufmann, H.W. 50
Kaufmann, J.E. 50
Kelbling, Gerd 119, 121, 175
Kellermann, Ernest 103
Kendall, Paul 16, 26, 30
Keppel, Alice 90
Kettler, Klemens von 167
Keyes, Roger 15, 23, 26, 28, 31, 34–36, 39, 56, 58, 69,
237, 240
Knatchbull, Amanda 246, 247
Knatchbull, Nicholas 247
Knatchbull, Timothy 247
Knodt, Manfred 234
Kochnowski, Roman 232
Konstam, Angus 77, 78, 80

Kon, Wieniczyśław 8, 68
Kornwalia 95
Kosiarz, Edmund 68
Krajewski, ps., *zob.* Kadulski, Marian
Kramer, Herman 201, 202

Ladd, James 227
Lambe, Charles 61, 69
Lammert, obergefrajter 209
Landy, Pat 178
Laundon, Ricky 246
Lee, Jack ps., *zob.* Couraud, Rymound
Leigh, Vera 197
Lemp, Fritz 52
Lepotier, Adolphe-Auguste 187
Lindau, Eugen 102
Lippman, David 184
Lloyd, Charles 184
Lorec, Charles 251
Lucas Phillips, C.E. 163, 188
Luce, David 60, 61
Ludendorff, Erich 36, 38
Ludwik III, w. ks. Hesji 235
Ludwik IV Heski 234, 235
Ludwika, Battenberg von 236
Lyman, Robert 9, 96, 99, 123, 125, 168, 192, 193, 206
Lynes, Hubert 34, 35, 39

Łoładze, Szała 201

MacCallum, Laurence 246
Machin, Noel 141, 142, 182
Macklin, Noel 79
Macksey, Kenneth 227
Maclagan, Ian 139
Mallory, Keith 12
Malony, Harry 202
Małow, A. 217, 220
Marschall, Wilhelm 102
Mattison, William 149
Maxwell, Paul 247
McCartney, Innes 122
McClair, Alex 184

- McCormack, Thomas 171
 McCrum, Pat 75
 McGreal, Stephen 34
 McKenzie, Albert 40
 McLachan, Donald 54
 McMahan, Thomas 247, 248
 McWilliams, dr 246
 Mecke, Karl-Conrad 103, 124–127, 173
 Merrington, John 74
 Messenger, Charles 227
 Meyer, Gerhard 202
 Michalkiewicz, Maciej 198, 199
 Mikołaj II Romanow 235, 236
 Mindszenty, Józef 92
 Mirow, Hans 201
 Moltke, Konrad von 14
 Montgomery, Bob 93, 130
 Moore, Henry 69
 Moreman, Tim 84, 227
 Morgan, Dick 92, 143
 Mornu, Louis 245
 Mort, Alec 246
 Moss, Allan 92, 143, 153
 Mountbatten, Edwina 238, 243, 244
 Mountbatten, Louis 58–61, 63–65, 67, 69, 70, 89, 98,
 191, 224, 233, 234, 237–248
 Mountbatten, Louis (ojciec) 234–236
 Mountbatten, Ludwig, *zob.* Mountbatten, Louis (oj-
 ciec)
 Mountbatten, Pamela 239
 Mountbatten, Patricia 239
 Müller, ps., *zob.* Kadulski, Marian
 Murfett, Malcolm 248
 Myfanwy, Constance 66
- N**adolski, Łukasz 9
 Nagel, Lothar 131
 Nagel, Margarete 131
 Nagel, Moritz 131
 Nagel, Peter 131
 Nagel, Sabina 131
 Napoleon III 43, 45
 Nasmisth, Martin 51
- Nazariusz, św. 43
 Nehru, Jawaharlal 239, 242, 243, 245
 Nelson, Horatio 7, 119
 Neron, cesarz 43
 Neveu, Roger le 197
 Newbold, Aubrey 39
 Newell, Jim 184
 Newman, Audrey 65
 Newman, Charles 64, 65, 69, 74, 83, 85, 86, 88, 89, 92,
 95, 96, 98, 99, 101, 119–123, 127, 131, 138–140,
 142, 143, 153–155, 159–162, 166, 170, 178, 179,
 205, 206, 211, 246
 Newman, Peter, *zob.* Nagel, Peter
 Nock, Robert „Bob” 83, 128, 136, 156, 157
 Norris, John 133
- O**’Donnell, Laurence „Don” 149
 O’Hara, Vincent 181
 O’Leary, Pat, *zob.* Guérisse, Albert-Marie
 Olschanesky, Sonia 197
 Opdenhoff, Herman 239
 Ottar, Arvid 12
 Oughtred, Neil 90
 Owen, Muriel 131
- P**acholski, Łukasz 59
 Parsons, Tommy 246
 Patel, Maniben 243
 Patel, Vallabhbaia 243
 Patjanin, S. 217, 220
 Paul, Otto 175, 177–179
 Payne, Jack 246
 Pennington, Harold 92
 Perepeczko, Andrzej 8, 51
 Perpetua, św. 43
 Pershing, John 36
 Pertek, Jerzy 68, 232
 Peyton, Thomas 92
 Philips, Lucas 8
 Pietrzak, Ryszard 8, 207
 Pike, Seymour 126, 127
 Pilz, Rudolf 114
 Piotr, św. 43

- Piwowoński, Jan 198
Platt, Thomas 83, 101, 118, 128, 133
Pławski, Eugeniusz 67
Pound, Dudley 60, 63, 67, 69
Power, Arthur 64, 69
Prager, Karl von 114
Prescott, Jim 184
Pritchard, William Henry „Bill” 61, 87, 90, 133, 136,
137, 139, 170
Proctor, John 93
Proudman, Joseph 55
Przybyło, Łukasz 9
Przysiecki, Eugeniusz 200
Purdon, Corran 93, 149–153, 155, 166
Pyteasz z Marsylii 43
- R**aeder, Erich 209, 215
Rafferty, John 252
Randall, Donald „Don” Charles 146, 161, 165, 195
Rawlinson, Jack 246
Roderick, Desiree 84
Roderick, John 93, 145, 146, 165, 199
Rodier, Mark 128, 142, 157, 252
Rogalski, Marian 50
Romanow, Aleksandra Fiodorowna 235, 236
Romanow, Elżbieta Fiodorowna 235
Romanow, Maria Aleksandrowna 234
Romanow, Maria Nikolajewna 236
Romanow, Sergiusz 235
Ronarch, Pierre 251
Roosevelt, Franklin 57, 241
Rössing, Curt Freiherr von 14
Rotenberg, Alexander 199
Rowden, Diana 197
Roy, Donald 93, 146–149, 154, 162
Rundstedt, Gerd von 212
Ryder, Charles 65
Ryder, Robert 9, 64, 65, 66, 69, 74–76, 81, 83, 89,
94–101, 117–123, 125–128, 130, 137, 142, 144,
155, 159, 181, 183, 184, 187, 191–193, 205, 206,
208, 211
Sandford, Richard 39, 40
Savage, William 159, 205, 206
- Sayer, Guy 128, 183
Schmidt, Moritz 175, 178, 180
Schröder, Hermann 14
Schröder, (August) Ludwig von 12, 14
Schuckmann, Hans-Hugo von 165, 169
Schultz, Friedrich 14
Scully, Len 184
Searson, Alfred 165
Simpson, Bessie 238
Sims, Ronald 196, 199
Skwiot, Miroslaw 217
Slim, William 242
Słowikowski, Mieczysław 69
Smalley, Chris 93, 143, 148, 149, 157
Smart, Bert 246
Smith, A. 184
Smith, Jimmy 246
Smith, Michael 45
Sneyd, Ralph 39
Sohler, Herbert 52, 115, 165, 172, 173
Southampton 62, 87, 88, 148, 158, 202
Spee, Maximilian von 20
Stalin, Józef 57, 167, 211
Stephens, William „Billie” 96, 128, 140
Stevenson, Stanley 184
Stonehouse, Brian 197
Sturdee, Frederick 20
Stutchbury, John 93
Sugarman, Martin 131
Suthers, Jimmy 246
Swayne, Ronald 90, 177, 178
- T**ägert, Carl 14
Talbot-Booth, E.C. 253
Terry, Anthony 97, 153
Thatcher, Margaret 234
Tibbits, Nigel 75, 123, 128, 130, 158, 186
Tillie, Arnold B. „Bill” 128, 140
Todd, Ronnie 65
Togo, Heihachiro 16
Tomkinson, Wilfried 39
Toscer, Pierre 189, 190
Toy, Arthur John 252

Tucker, Eddie 184
 Tudor, ps., *zob.* Zarembski, Wincenty
 Tufnell, Michael 128
 Tweedie, Hugo 128
 Twiddy, Doug 246

Urbanowicz, Witold 49

Valiron, Francois 55
 Vanderwerve, John 90, 177
 Verity, Reginald 90, 134
 Vidal, Francisco 196, 197
 Waldeck-Rousseau, Pierre 45
 Walker, Peter, *zob.* Nagel, Peter
 Walker, T.G. 246
 Wallis, Norman 128, 134
 Walton, Philip 90, 136–139, 170
 Warner, Philip 18, 29, 31, 40
 Watson, William 90, 137–139, 162, 163, 165, 168, 171
 Watt, William 184
 Webb, Jack 184
 Wegener, Bernd 52
 Weller, Bernard 39
 Wellsted, Albert 129
 Welman, Eric 39
 Wemyss, Rosslyn 13, 15
 Wentworth-Shields, Francis 88
 West, Nigel 198
 Wheeler, George 196, 199

Wiktoria Heska, ks. 234, 235
 Wiktoria Windsor 235
 Wilhelm II Hohenzollern 167, 235
 Wilhelm, ks. 234
 Willetts, Alfred „Fred” 61, 98, 123
 Wilson, Alistair D. 90
 Wilson, Woodrow 46
 Windsor, Alice ks. 234, 235
 Windsor, Mary 88
 Wingfield, Mervyn 117, 122, 128
 Winney, T.W. 61
 Witzleben, Erwin von 212
 Wojtas, Andrzej 9
 Wołoszański, Bogusław 68
 Woodcock, Mark 92, 143, 148
 Wood, kmdr ppor. 101
 Woodwiss, kpr. „Buster” 145
 Woźniak, Ryszard 134
 Wyatt, David 60, 99
 Wynn, Mickey 76, 83, 128, 144, 155, 184, 189

Youg, Peter 61
 Yourkevitch, Vladimir 49

Zaborowski, Maciej 50
 Zarembski, Wincenty 59
 Zawadzki, Tadeusz 9, 167
 Zepos, Georgios 245
 Zuckschwerdt, Adalbert 102

Skorowidz nazw geograficznych

III Rzesza, *zob.* Niemcy

Abbeville 226, 227

Achnacarry 241

Adour, rz. 63, 224

Afryka Południowa 79

Afryka Północna 59, 198

Afryka Zachodnia 74

Aintree 62

Albion, *zob.* Wielka Brytania

Aleuty 66

Algieria 119

Alta, fiord 216, 232

Alzacja 197

Ambleuse 222

Ameryka, *zob.* Stany Zjednoczone

Ameryka Południowa 20, 44

Anglia, *zob.* Wielka Brytania

Annapolis 181, 251

Antarktyda 66

Antiqua 70

Antwerpia 11

Antyle 71

Apra 102

Ardeny 202

Ardour, rz. 223

Arktyka 228

Arnhem 171

Arrow Park 62

Åsenfjorden 218

Atlantycki, Ocean 11, 20, 48, 49, 51, 74, 100, 173, 201,
218, 228–230, 232

Atlantyk, *zob.* Ocean Atlantycki

Australia 79, 237

Austria 131

Avranches 200

Ayr 64, 84, 88

Azja, Południowo-Wschodnia 242

Bahamy 70

Bahrajn 158

Bałkany 207

Banc des Morées, płycizna 48, 122, 125

Banc du Chatelier, płycizna 48, 123

Bardsey, wyspa 155

Barentsa, Morze 57

Barnsley 29, 34, 40, 75, 115, 171, 227

Bassa, Cieśnina 100

Basse-Normandie 226

Bath, stan Maine 72

Batz-sur-Mer 50, 106, 107

Bayonne 23, 51, 63

Belgia 20, 32, 50, 167, 197

Belle-Île 121, 180

Beludżystan 243

Bengal Wschodni 243

Bénouville-Etretat 226

Berck 221

Berlin 97, 131, 195

Bermudy 70, 79

Bernsley 81, 82

Białe, Morze 20

Bidston Hill 55

Birma 79, 242

Biskajska, Zatoka 52, 63, 89, 97, 117, 118, 121, 183

Biville 226

Bizerta 249

Bliski Wschód 233

- Boca Raton 55
 Bodø 65
 Bordeaux 51, 52, 59, 100, 180, 199, 225
 Borneo 166, 244
 Boston 72
 Boulogne-sur-Mer 65, 178, 200, 221, 222, 223
 Bożego Narodzenia, Wyspa 100
 Bransley 66
 Bray-Dunes 227
 Brema 114, 131, 155, 252
 Bremenhaven 167
 Brest 51–53, 55, 59, 81, 111, 179, 182, 200, 201, 229–232, 249
 Bretania 43, 102, 202, 225
 Brettesnes 221
 Brimscombe Port 16
 Bristolski, Kanał 60
 Brugia 10–12, 15, 31, 34, 36, 37
 Bruksela 197
 Bruneval 60, 131, 223, 240
 Brześć Litewski 36
 Buckinghamshire 54
 Budapeszt 92
 Burhou 224
 Burntisland 87
 Butte de Houlgate 222
- C**alais 76, 200, 222
 Calvados 224, 226
 Calvi 7
 Cambridge 45, 92, 237
 Canet 199
 Cardiff 61, 66, 87, 88
 Carnac 102
 Casablanca 51, 251
 Châteauroux 197
 Chatham 18, 23, 38
 Chelsea 227
 Chémoulin, Pointe de, przyl. 60, 63, 71, 103, 107, 123, 125
 Cherbourg 51, 62, 179, 200, 202, 225, 249
 Chiny 167
 Clacton 26
- Classiebawn Castle 247
 Codsall 252
 Colditz 92, 155, 166, 205
 Collioure 197
 Compiègne 51
 Corbilo 43
 Cordemais 201, 203
 Criel-sur-Mer 226
 Cypr 166
 Czechosłowacja 108, 207
 Czingtao 102
- D**achau, KL 197
 Daleki Wschód 56, 210
 Dania 235, 246
 Dardanele 13
 Darmstadt 235
 Dartmouth 87, 246
 Dehra Dun 65
 Devonport 71, 72, 74, 81, 89, 96
 Dhofar 166
 Dieppe 56, 58, 60, 205, 207, 211, 223, 241
 Dinan 63
 Dinard 63
 Donegal Bay 247
 Douane, most 92
 Dover 16, 33, 35, 36, 56
 Dublin 32
 Dumfries 84, 221
 Dundee 32
 Dundonald Camp 240
 Dunkierka 26, 34, 51, 56, 60, 200, 226, 227
 Duńska, Cieśnina 57, 230
- E**dynburg 87
 Egipt 79, 166
 Életot 226
 Enez Eusa, *zob.* Ushant, wyspa
 Enfield 134
 Esvres 196
 Etiopia 158
 Europa 8, 36, 45, 48, 58, 60, 138, 169, 171, 182, 188, 211, 215, 221, 235, 236, 241, 251

l'Eve, Pointe, przyl. 155, 156

Fættenfjord 218, 219

Falaise 200

Falmouth 83, 88, 89, 95, 99–101, 117, 185, 205

Farnborough 176

Fermanagh 247

Finisterre 20

Fiord Alta 216

Firth of Clyde 66, 74

Flandria 12, 26

Florø 225

Florydzka, Cieśnina 71

Fort Balan 155

Fort de l'Eve 104, 109

Fort Douglas 102

Fort McPherson 102

Fourmies 45

Francja 2, 43–46, 48–54, 58–65, 68, 69, 76, 83, 86, 87,
92, 98, 100, 101, 105, 118, 121, 153, 160, 161, 168,
181, 182, 192, 196–200, 207, 211, 215, 241, 245,
248, 251

Frant 65

Galia 43

Gallipoli 56

Gaskonia 102

Gdańsk 7, 8, 49, 211, 241

Gdynia 8, 230

Georgia, stan USA 102

Gibraltar 89, 97, 118, 196, 198, 199

Glasgow 44, 51, 66

Glomfjord 205, 224

Grand Charpentier, Le, latarnia 125

Granard 248

Gravelines 226

Graz 235

Grecja 235, 236, 245, 246

Greenock 44

Greenwich 237

Grenlandia 230

Grimstadfjord 231

Guam 102

Guernsey 221

Gujana Brytyjska 70

Halifaks 71

Hamburg 118, 215, 229

Hanower 131

Hardelot 221–223

Hatzerim 147

Haugesund 226

Hawana 16

Hawr 49, 51, 200

Haydock Park 62

Hebrydy Zewnętrzne 64, 86

Heiligenberg 234

Helgoland 106

Hemel Hempstead 236

Henningsvær 221

Herm 225, 227

Hertfordshire 90, 236

Hesja 92, 234–236

Hesja-Darmstadt 235

Hiszpania 64, 83, 97, 160, 161, 196, 205

Holandia 11, 32, 50, 59, 226

Hollywood 168

Hongkong 66, 79, 166

Hugh Town 95

Île d'Yeu 121, 227

Imperium Brytyjskie, *zob.* Wielka Brytania

Indie 65, 79, 233, 238, 242–244, 247, 248

Indyjski, Ocean 100, 229

Iran 108

Irlandia 17, 247

Irlandia Północna 247, 248

Irlandzkie, Morze 155

Islandia 229, 230

Isle of Lewis 121

Jagodnik k. Archangielska, lotn. 220

Jamajka 70, 79

Japonia 179

Jardinets, Les, płycizna 48, 125

Jersey 226

Jesselton 244
 Jijel 119
 Jugosławia 108, 131

Kaafjord 219, 220
 Kadyks 96
 Kaletańska, Cieśnina, *zob.* La Manche, kanał
 Kanada 79
 Kanaryjskie, Wyspy 7, 56
 Kaszmir 243
 Kent, hr. 18, 176
 Kerlede 109
 Kerlin 63
 Kilonia 52, 106, 218
 Kolonia 238
 Kornwalia 90, 95, 185
 Kostrzyn 114
 Kraków 205
 Kreta 240

La Baule 55, 102, 115, 165, 171–173, 191
 La Baule-Escoublac, cmentarz 191, 200
 La Bousse 197
 la Brière, bagna 43
 La Creuse, rz. 197
 La Manche, kanał 23, 37, 118, 188, 228, 231
 Lambarde, Plateu de la, płycizna 48
 Lamsdorf 131, 195
 Lanvéoc-Poulmic 182
 La Rochelle 43, 51, 52, 63, 118, 200
 La Turbie 199
 Laval 63
 La Valetta 245
 La Vilaine, rz. 201
 Le Casquets 223
 Lee-on-Solent 76
 Le Havre 178, 249
 Leicester 131
 Leirvik 225
 Le Plessis 109
 Les Rochelets 109
 Les Seblais 109
 Le Touquet 221

Le Verdon 51
 Lille 59
 Liverpool 19, 62, 71
 Lizard, płw. 185
 Loara, rz. 7, 9, 43, 46–48, 57, 59, 63, 70, 71, 81, 89,
 93–95, 98, 99, 101, 102, 107, 109, 111, 114, 117,
 120–126, 129, 132, 134, 136, 140, 142, 143, 145,
 148, 155–158, 168, 175, 178, 180, 181, 190, 192,
 193, 196, 201, 205, 209, 211, 249–251, 283
 Lochailort 86
 Loches 196
 Lofoty 56, 126, 195, 221, 223, 240
 London, *zob.* Londyn
 Londyn 8, 9, 12, 14, 54, 63, 64, 88, 89, 99, 163, 171,
 182, 187, 194, 197, 203, 227, 242, 248, 253
 Longford 248
 Lorient 52, 114, 173, 200, 202, 211
 Loudun 197
 Lubeka 98
 Lwów 198

Łambinowice, *zob.* Lamsdorf

Madryt 196, 197
 Maine, stan 72
 Malaje 166
 Malezja 244
 Malta 240
 Marlag und Milag Nord, Oflag 92, 131, 155, 252
 Maroko 251
 Marsac 109
 Marsain 109
 Marsylia 43, 62, 147, 196
 Masjøen 65
 Mauzak 197
 Mechanicsville 147
 Medmenham 54, 89
 Meksykańska, Zatoka 59, 71
 Merionethshire 155
 Merlimont 222
 Mers-el-Kebir 59, 97
 Mersey 19
 Mersey, rz. 19, 71

- Mindin 140, 145
Mindin, Pointe de, przyl. 127
Missisipi, rz. 59
Moand 65
Monachium 131
Montevideo 228
Moosburg 131
Morées, Les, latarnia 125, 157
Moskenes 223
Mullaghmore 247
- N**amsos 239
Nantes 43–45, 47, 51, 63, 102, 103, 199, 201–203
Nantes-Brest, kanał 201
Narwik 51, 62
Natzweiler-Struthof, KL 197
Neufchâtel-Hardelot 221
Newcastle 19
New York 199
Nicea 199
Niemcy 50, 52, 85, 92, 115, 182, 200, 202, 205, 229, 239
Normandia 55, 56, 88, 100, 104, 200, 212, 222, 241
Normandzkie, Wyspy 200, 223–227
Norwegia 50, 52, 53, 57, 58, 65, 92, 95, 100, 105, 126, 176, 182, 205, 207, 211, 218–220, 224–226, 228, 239
Norwich 170
Norymberga 92
Nowa Fundlandia 70, 71
Nowa Zelandia 79
Nowy Jork 49
Nowy Jork, stan 23
Nowy Orlean 59
- O**man 166
Onival 226, 227
Osborne 236
Ostenda 8, 9, 11, 12, 15–17, 22, 25–28, 34–40, 56, 227
Ouessant 118, 121, 226
Ouistreham 222
Oundle 76
Oxford 77, 78, 80, 84, 90, 122, 133, 227
- P**acyfik, *zob.* Ocean Spokojny
- Pakistan 242, 243
Pakistan Wschodni, *zob.* Bengal Wschodni
Palestyna 166
Panamski, Kanał 66
Paryż 36, 59, 102, 121, 131, 211
Pas-de-Calais 223
Passe des Charpentiers 48
Pearl Harbour 240
Pendżab 243
Penhoët, basen 44–47, 54, 55, 92, 98, 111, 151, 152, 209, 249
Penhoët, wyspa 150
Perpignan 199
Petersburg 236
Pireneje 196, 197, 199
Plaisance 109
Pluézec 225
Plymouth 54, 55, 59, 62, 69, 117, 121, 182–184, 192
Pointeau 103, 104, 144, 157
Port Artur 16
Portsmouth 23, 51, 62, 68, 74, 135, 245
Pouant, w. 197
Poznań 8, 50, 57, 220, 232
Północne, Morze 11, 228
Północny, Przylądek 57
Predannock 117
Prefailles 107
- Q**uend 227
Quinéville 226
- R**eine 223
Rennes 171, 172, 197
Rennes – lotnisko 63
Rio de La Plata 228
Rochdale 199
Rosja 20, 36, 63, 134, 183, 234, 236
Rosyth 87
Roussillon 197
Ruislip 63
Rumunia 108
Rzym 56
Sachsenhausen, KL 205

- Saint-Aubin 222
 Saint-Gildas, Pointe de, przyl. 103, 123, 158
 Saint-Jean-de-Luz 51
 Saint-Laurent-sur-Mer 223
 Saint Lucia, wyspa 70
 Saint-Malo 51, 179, 200
 Saint-Marc 109, 124, 125
 Saint-Nazaire, *passim*
 Saint-Nazaire, basen 42, 44, 47, 50, 86, 92, 111, 137,
 138, 139, 142, 143, 151, 153, 160, 169, 189, 209
 Saint-Vaast 222
 Saint-Valery 226
 Sainte-Cécile 223
 Sainte-Honorine-des-Pertes 224
 Sainte-Marguerite-de-Pornichet 107
 Saire, Pointe de, przyl. 223
 Sajgon 56
 Saksonia 92
 Salerno 197
 Salt Lake City 102
 Samaná, Zatoka 7
 San Sebastián 160
 Santa Cruz de Tenerife 7
 Santo Domingo 7
 Sark 207, 225, 226
 Savenay 191
 Scilly, Isles of, *zob.* Wyspy Scilly
 Scilly, Wyspy 95, 117, 118, 185
 Seine-Maritime 223, 226
 Sept-Îles 179
 Sierra Leone 230
 Simme 227
 Sind 243
 Singapur 79, 238, 242
 Slingo 247
 Sogenfjord 225
 Spangenberg, zamek 92
 Spokojny, Ocean 102, 211
 Stad, płw. 225
 Stambuł 155
 Stamsund 221
 Stany Zjednoczone 49, 70, 72, 99, 102, 141, 204, 211,
 233, 238, 245, 248
 Stella-Plage 221
 St Mary's, wyspa 95
 Stord 225
 Stoud 34
 Stratford 23
 Stroud 227
 Sueski, Kanał 166
 Suninga 16
 Svalbard 227
 Svolveær 221
 Swin Deep 26
 Sycylia 56, 198
 Szczecin 198
 Szkocja 87
 Sztokholm 171

Śląsk 131
 Środkowy Wschód 233
 Śródziemne, Morze 56, 237, 239, 240, 244, 245

Tanzania 79
 Telemark 225
 Test, rz. 88
 Texel, wyspa 201
 Toruń 198
 Tour 196
 Trafalgar 69, 119
 Trentham 62
 Trignac 45
 Tromsø 220
 Trondheim 218
 Trondheimsfjord 219
 Trynidad 70
 Tulon 59, 249
 Tuluza 197, 199
 Turcja 52, 108, 245
 Tyne, rz. 239

Ulster 247
 USA, *zob.* Stany Zjednoczone
 Ushant, wyspa, *zob.* Ouessant
 Utah, stan USA 102

Vaagso, *zob.* Vågsøy

Vågsøy 56, 126, 223, 240

Vallères 196

Vannes 63

Ville-ès-Martin 125, 126

Walia 155, 237, 238, 245

Warszawa 8, 50, 51, 54, 59, 104, 105, 106, 108, 134,
167, 198

Wassenaar 226

Wesport 201

Westertimke 252

Westminster 238

Westport 12, 14, 248

Weymouth 252

Wiedeń 92

Wielka Brytania 9, 15, 43, 44, 51, 54, 58, 59, 62–66,
71, 72, 74, 76, 79, 85, 96, 120, 131, 144, 156, 175,
181, 182, 185, 195, 197, 199, 202, 211, 215, 221,
223, 228, 233–239, 242–248

Wight, wyspa 234, 245

Wilhelmshaven 52, 120, 215, 218

Windsor 234

Włochy 198, 207, 235, 245

Wniebowstąpienia, Wyspa 20

Wolverhampton 252

Wyspy Brytyjskie, *zob.* Wielka Brytania

Yokohama 113

Zabrze 232

Zachodnie Podejścia 71

Zachodniofryzyjskie, Wyspy 201

Zeebrugge 7–9, 11–13, 15–19, 22–34, 36–40, 56, 66,
194, 211, 238

Ziemia Grahama 66

Zjednoczone Królestwo, *zob.* Wielka Brytania

Związek Sowiecki, *zob.* Rosja

Żyronda, rz. 51, 102

Skorowidz jednostek pływających

1923, typ 75, 101, 176, 177

1924, typ 75, 177

A 8 35

A 11 35

Aaron Ward, *zob.* Castleton

Achilles 228

Actif 139

Admiral Graf Spee 228, 229

Admiral Hipper 228, 229

Admiral Scheer 228, 229

Afridi 16, 28, 34

Ajax 228

Albatros 176

Amazon 100

Amazone 229

Amérique, *zob.* Atlantique

Anthony 202

Applique 139

Arandora Star 51

Arthur 219

Atheltemplar 239

Atherstone 81, 82, 95, 117, 119–122, 128, 180, 181,
183, 195

Atlantique 44, 45

Attentif 139

Attentive 26

Baden, *zob.* V-404

Baralong 52

Batiray 52

Beadle, *zob.* Ślązak

Belfast 232

Berwick 229

Birmingham 158

Bismarck 53, 54, 57, 184, 215, 217, 220, 230, 231

Blarney, *zob.* Iris II

Błyskawica 198

Bonaventure 229

Botilla Russ, *zob.* Sperrbrecher 137

Bouclier 28, 34

Braunschweig 105

Brilliant, kr. 16, 22, 26, 28, 34, 36, 39

Brilliant, niszcz. 202

Brocklesby 81, 82, 121, 128, 180, 182, 183

Brugge 32

Brussels, *zob.* Brugge

Buchanan, *zob.* Campbeltown

Burza 68

C 1 16, 24, 31, 39

C 3 16, 24, 31, 32, 39, 40

Calcutta 51

Calpe 119

Campbeltown 68, 69, 71–76, 87, 89, 92–97, 99, 100,
117, 119, 120, 122, 123, 125–130, 132, 139, 142,
144, 145, 149, 150, 153, 155, 157, 159, 161, 166,
170, 172, 178, 183, 186–190, 192–194, 199, 205,
206, 252

Capitaine Mehl 34

Castleton 72

Centurion 237

Cepet 139

Champion 139

Chariot, typ 219

Charybdis 179

Cheshire 202

Chester 40

- Chiddingflod 126
Cleveland 81, 82, 120, 121, 128, 180, 182, 183, 195
CMB 1 31
CMB 2 34
CMB 4 34
CMB 5 28, 32
CMB 7 28
CMB 10 34
CMB 12 34
CMB 15A 28
CMB 16A 28
CMB 17A 28
CMB 19 34
CMB 20 34
CMB 21B 28
CMB 23B 28
CMB 24A 28
CMB 25DB 28
CMB 26B 28
CMB 27A 28
CMB 32A 28, 32
CMB 33A 26
CMB 35A 28
CMB (Coastal Motor Boat) 24
Comus 71
Cormoran II 102
Cotentin 139
Croix de Lorraine 202
- D**affodil 15, 16, 19, 20, 23, 26, 28, 29, 30, 33, 39, 66
Daring 238
DD-131, *zob.* Campbeltown
DD-132, *zob.* Castleton
Deutschland, panc. kiesz. 228
Deutschland, predreadn. 105
Dogfish 198
Dorsetshire 231
Dreadnought 244
Duke of York 232
Dunedin 229
- E**dgehill, *zob.* Willamette Valley
Emden 102
- Emperor 219
Empire Trooper 229
Erebus 16, 26, 28, 34, 65
Europa, *zob.* Liberté
Exeter 228
Falke 175, 176, 180
Faulkner 28
Faulknor 34
Fiddown 71
Fleetwood 66
Flower, typ 51
Formidable 219
Francis Garnier 34
Fraser 51
Furious 219, 229
- G**arland 198
Gascogne 249
General Craufurd 16, 28, 34
Gneisenau 53, 69, 100, 215, 228, 230–232
Great Emperor 239
Greif 176
Grenville 179
Grom 62
- H**aleur 139
Hardi 251
Hessen 32
Hindustan 18
Holcombe 119
Hood 57, 230
Hotham 202
Hunt, typ 81, 82, 119
- I**le de France 46
Illustrious 240
Iltis 175, 177, 178, 180
Impératrice Eugénie, *zob.* Atlantique
Indefatigable 219
Intrepid 15, 22, 26, 31, 33, 39, 40
Iphigenia 15, 22, 26, 31, 33, 39, 40
Iris II 15, 16, 19, 20, 23, 26, 28, 29, 33, 39, 40, 66

- J**aguar 109, 175–180
 Jamaica 232
 Javelin 239
 Jean Bart 51, 249, 250, 251
 Jeanne D'Arc 198
 Jervis Bay 228
 Jufair 158
- K**elly 238, 239
 Kenya 126
 King Edward VII, typ 18
 King George V 88, 231
 Kondor 175, 176, 180
 Königsberg 16
 Koningin Emma, *zob.* Queen Emma
 Krakowiak 82, 195, 223
 Kujawiak 82, 195, 223
- L**a Bourgogne 135
 Lafayette, *zob.* Normandie
 Lamerton 120
 Lancastria 51, 123
 La Sack 120
 Leopard 177
 Leopoldville 202
 Lestin 28, 34
 Liberté 145, 203, 204
 Lightfoot 28, 34
 Limbourne 179
 Lingfield 26
 Lion 237
 LN 1 112
 LN 2 112
 LN 3 112
 LN 4 112
 LN 5 112
 LN 6 112
 Lord Clive 16, 28
 Louisiane 44
 Luchs 177
 Lützow, *zob.* Deutschland, pancernik
- M 21 16, 28
 M 23 34
 M 24 16, 28
 M 25 34
 M 26 16
 M 27 28, 34
 M 4221 178
 Majestic 88
 Malaya 230
 Manly 16
 Mansfield 27
 Marshal Soult 16, 28, 34
 Mastiff 16, 28, 34
 Matchless 16, 28, 34
 Meknes 62
 Melpomene 27
 Mentor 28, 34
 Merrimac 16
 MGB 314 77, 78, 94, 117, 119, 122, 126, 128, 130–132,
 142, 144, 153, 159, 181, 206
 MGB 413 127, 130
 Middelburg, *zob.* Campbeltown
 ML 11 34
 ML 16 34
 ML 17 34
 ML 22 34, 35
 ML 23 34
 ML 30 34
 ML 60 34
 ML 74 79
 ML 76 34
 ML 100 79
 ML 105 34
 ML 110 31
 ML 121 28
 ML 156 79, 92, 94, 128, 141, 142, 158, 181, 182, 184
 ML 160 79, 94, 128, 130, 132, 134, 142, 147, 156, 184
 ML 177 79, 92, 94, 128, 140, 142, 157, 252
 ML 192 79, 92, 94, 128, 132, 139, 140
 ML 223 28
 ML 239 28
 ML 241 28
 ML 254 34, 35
 ML 258 28

- ML 262 79, 92, 94, 128, 133, 140, 143, 148, 149, 157
ML 267 79, 92, 94, 128, 140, 143, 153
ML 268 79, 92, 94, 128
ML 270 79, 94, 128, 130, 181
ML 272 28
ML 274 34
ML 276 35
ML 279 34
ML 280 28
ML 282 31, 33, 40
ML 283 34
ML 298 79, 94, 128, 136, 156
ML 305 128
ML 306 79, 90, 94, 134, 158, 175, 178, 179, 181, 206, 207
ML 307 79, 90, 94, 128, 133, 134, 158, 175, 184, 207
ML 308 28
ML 314 28
ML 341 90, 94, 121, 128
ML 397 28
ML 416 28
ML 420 28
ML 422 28
ML 429 34
ML 443 79, 90, 94, 101, 123, 128, 134, 158, 175, 184, 205
ML 446 79, 90, 94, 121, 122, 128, 134, 136, 158, 175,
181, 184
ML 447 79, 94, 101, 118, 128, 133, 134
ML 457 79, 90, 94, 128, 132, 133, 136, 137, 157
ML 477 90, 142, 156
ML 512 34
ML 513 28
ML 525 28
ML 526 31
ML 532 34
ML 533 28
ML 549 28
ML 551 34
ML 556 34
ML 558 33
ML 562 28
ML 814 77
ML (Motor Launch) 23
Moorsom 27
Morning Star 28, 32, 33
Morris 26
Möwe 176
Möwe, typ, *zob.* 1923, typ
MTB 74 55, 76, 80, 81, 83, 94, 100, 117, 128, 144, 155,
156
MTB 219 178
Münsterland 179
Myngs 26, 28
Navaho, *zob.* Penola
Newbridge 16
Newport 120
Norfolk 76, 231, 232, 240
Normandie 46, 49, 204
North Star 27, 33
Nungesser et Coli 120
Oakley, *zob.* Krakowiak
Offa 126
Olympic 238
Olympus 66
Onslow 126
Orbi 126
OS-6, konwój 74
Otranto 51
Ouragan 67, 68
Paris 46
Passat, *zob.* Storstad
Penola 66
Phoebe 27, 28, 33
Pinguin 100
PJC, *zob.* Princess Joséphine Charlotte
Pornic 139, 201, 202
Prince Albert 56
Prince Charles 56, 65, 86, 126
Prince Eugene 16, 28, 34
Prince Leopold 56, 126
Prince of Wales 53, 230
Prince Philippe 66
Princess Astrid (Prinses Astrid) 56
Princess Beatrix 56, 64, 222

- Princess (Prinses) Joséphine Charlotte 87–89, 95, 99, 195
- Prinsen Beatrix *zob.* Princess Beatrix
- Prinz Eugen 53, 69, 230, 231, 232
- Pursuer 219
- Q**uadrant 158
- Queen Elizabeth 237
- Queen Emma 56, 64
- Queen Mary 49, 88
- Queen of the Channel 60
- R**A 9, *zob.* ML 306
- Radiant 26
- Ramillies 65, 230
- Raubtier, typ, *zob.* s: 1924, typ
- Raubvogel, typ, *zob.* s: 1923, typ
- Rawalpindi 228
- Renown 237
- Revenge 237
- Riazań 102
- Richelieu 249
- Risoy 71
- Rocket 179
- Rodney 231
- Roux 28, 34
- Royal Daffodil, *zob.* Daffodil
- Royal Iris, *zob.* Iris II
- Royal Sovereign 60
- S**-11 Bouan 210, *zob.* też U-510
- S-27 62
- S 31 239
- Sachsenwald, *zob.* V-414
- Sappho 34, 35, 36
- Sceptre 26, 219
- Scharnhorst 53, 57, 69, 81, 100, 215, 228, 230–232
- Schlesien 20
- Schlettstadt 100, 113, 114, 151, 187
- Scott 26
- Seadog 198
- Seagull 198
- Sea Nymph 219
- Searcher 219
- Seawolf 198, 199
- Seeadler 175, 176, 178, 180
- Shadow V 234, 247
- Sheffield 232
- Shoalhaven 158
- Silverton, *zob.* Kujawiak
- Sirius 16, 22, 26, 28, 34, 36, 39
- Sir John Moore 34
- SL-67, konwój 230
- Slawentzitz 20
- SLS-64, konwój 229
- Sperrbrecher 137 113–115, 132, 134, 141, 142
- Starhaird 51
- Stevenstone 179
- Storstad 100, 113, 151
- Strasbourg 46, 59
- Stubborn 219
- Sturgeon 81, 117, 122, 128
- Surprise 245
- Swift 16, 28, 34
- Swiftsure 36
- Syrtis 219
- Ś**lązak 82
- T** 22 179
- T 23 179
- T 25 179
- T 26 179
- T 27 179
- Tai-Mo-Shan 66
- Talybont 179
- Teazer 26
- Tebessa 139
- Tempest 16, 27
- Termagant 16, 26
- Terror 16, 17, 26, 28, 34
- Tetrarch 16, 26
- Thetis 15, 22, 26, 31, 33, 39
- Thrasher 219
- Thunderer 65
- Tiger 177

Tirpitz 8, 12, 54, 57-60, 63, 69, 209, 215-218, 220
Titanic 238
Tokai Maru 102
Torrey Canyon 95
Town, typ 71
Trident 27
Truculent, niszcz. 16, 26
Truculent, op 219
Tynedale 81, 82, 95, 99, 117, 119, 120, 128, 180, 181,
183, 195

U-27 52
U-30 52
U-46 52
U-51 66
U-85 113
U-94 52
U-109 113
U-130 113
U-255 53
U-486 202
U-510 210
U-562 66
U-582 113
U-593 118-120, 175
U-621 56
U-654 113
UA, typ 52
UB-16 53
UB-103 53
UC-47 53
Ulleswater 26

V 69 30, 31

V-404 180
V-414 116, 124, 178
V-415 116, 124
Velox 26, 36
Venomous 100
Vernon 75
Victorious 218
VII, typ 52, 53, 118, 257
Vindictive 15, 16, 19-21, 23, 26, 28-30, 32-35, 37-40
Vinga 74

Wainwright 119
Wakeful 245
Warspite 66
Warwick 27, 28, 33, 35, 36, 39
Wave Empire 66
WBS 7, *zob.* V-414
Wensleydale 179
West Lynn, *zob.* Willamette Valley
Whirlwind 26, 28, 31, 36, 158
Wickes, typ 71
Willamette Valley 66
Wishart 238
Wolf 177
Wolf, typ, *zob.* Raubtier, typ

X, typ 219
X-39, *zob.* Willamette Valley

Young Crow 53

Zeehond, *zob.* Sturgeon
Zubian 28, 34
Zwarte Zee 74